

Kolonisatie van het binnenland door de Kleine Mantelmeeuw en Zilvermeeuw - een overzicht tot en met 2015

Het eerste nest van een Kleine Mantelmeeuw in Limburg, Stevensweert, 15 juni 2012 (foto: Jeroen Nagtegaal). *The first nest of Lesser Black-backed Gull in the Dutch province of Limburg.*

Meeuwen zijn vaak opvallend aanwezig, maar dit geldt niet altijd voor broedende vogels. Die 'verborgenheid' werd ervaren in 2012 bij de vondst van de eerste twee broedgevallen van Kleine Mantelmeeuwen nabij Stevensweert en tijdens het herontdekken van een gemengde kolonie Kleine Mantelmeeuwen en Zilvermeeuwen in Arnhem. Iets dat begon als het zoeken naar een referentiekader voor deze twee gevallen is uitgegroeid tot een meerjarenproject waarbij gericht gezocht werd naar andere broedgevallen, zowel in het veld als in de literatuur.

Jeroen Nagtegaal & Joost van Bruggen

Zowel de Kleine Mantelmeeuw *Larus fuscus* als de Zilvermeeuw *L. argentatus* hebben lange tijd een positieve trend laten zien. Na het staken van de grootscheepse zilvermeeuwenbestrijding eind jaren zestig zijn de aantallen Kleine Mantelmeeuwen en Zilvermeeuwen sterk gestegen met respectievelijk 30% en 14% per jaar (Teixeira 1979). De aantallen Kleine Mantelmeeuwen zijn sindsdien gegroeid tot meer dan 100 000 broedparen. Die aantallen lijken sinds de eeuwwisseling overigens wel af te vlakken. Dit wordt mogelijk veroorzaakt door een afnemend broedsucces op de Waddeneilanden en in de Delta (www.sovon.nl). De Zilvermeeuw telde in zijn piekjaren eind jaren tachtig en begin jaren negentig meer dan 90 000 broedparen. Sindsdien zijn de aantallen drastisch afgenomen tot net iets meer dan 40 000 paren in 2013 (Boele *et al.* 2015).

Hoewel de landelijke trends van Kleine Mantelmeeuw en Zilvermeeuw sterk verschillen, vertoont de ecologie wel enige gelijkenis. Van oudsher broeden beide soorten in gemengde kolonies op de Waddeneilanden en in de duinen. De Zilvermeeuw wordt als broedvogel al beschreven door

Nozeman (1797) op Texel. De Kleine Mantelmeeuw is wat dat betreft een nieuwkomer in Nederland. Daarvan werd in 1926 het eerste broedgeval beschreven op de Boschplaat op Terschelling (Tanis 1963). Recenter kwamen beide meeuwensoorten ook in het binnenland tot broeden (figuur 1).

Het doel van deze studie is om een overzicht te geven van het voorkomen van beide soorten in het binnenland, en daarnaast om aandacht te vragen om broedgevallen actief te (blijven) melden. Op dit moment zijn de datareeksen niet altijd compleet en worden niet alle gevallen goed gedocumenteerd of gemeld aan Sovon Vogelonderzoek Nederland.

MATERIAAL EN METHODE

Om een historisch beeld te schetsen van de eerste broedgevallen van beide soorten meeuwen in het binnenland van Nederland, worden eerst op beknopte wijze de ontwikkelingen voor de tweede helft van de vorige eeuw beschreven op basis van gepubliceerd materiaal.

Voor de broedgevallen tussen 2000 en 2015 is in beginsel gebruik gemaakt van data uit de kolonievogeldatabase van Sovon. Daarnaast zijn vele rapporten, lokale avifauna's, nieuwsbrieven, jaarverslagen en andere publicaties van onder andere vogelwerkgroepen gebruikt. Verder is gepoogd zoveel mogelijk vogelaars te bereiken om extra informatie over bekende en onbekende kolonies van Kleine Mantelmeeuwen en Zilvermeeuwen te achterhalen. Dit heeft geresulteerd in gesprekken en mailcontact met 20 personen die veelal zeer waardevolle informatie hadden die niet eerder was gedeeld. Voor de volledigheid zijn de atlasdata en BMP-data van Sovon en de ringgegevens van het Vogeltrekstation doorzocht.

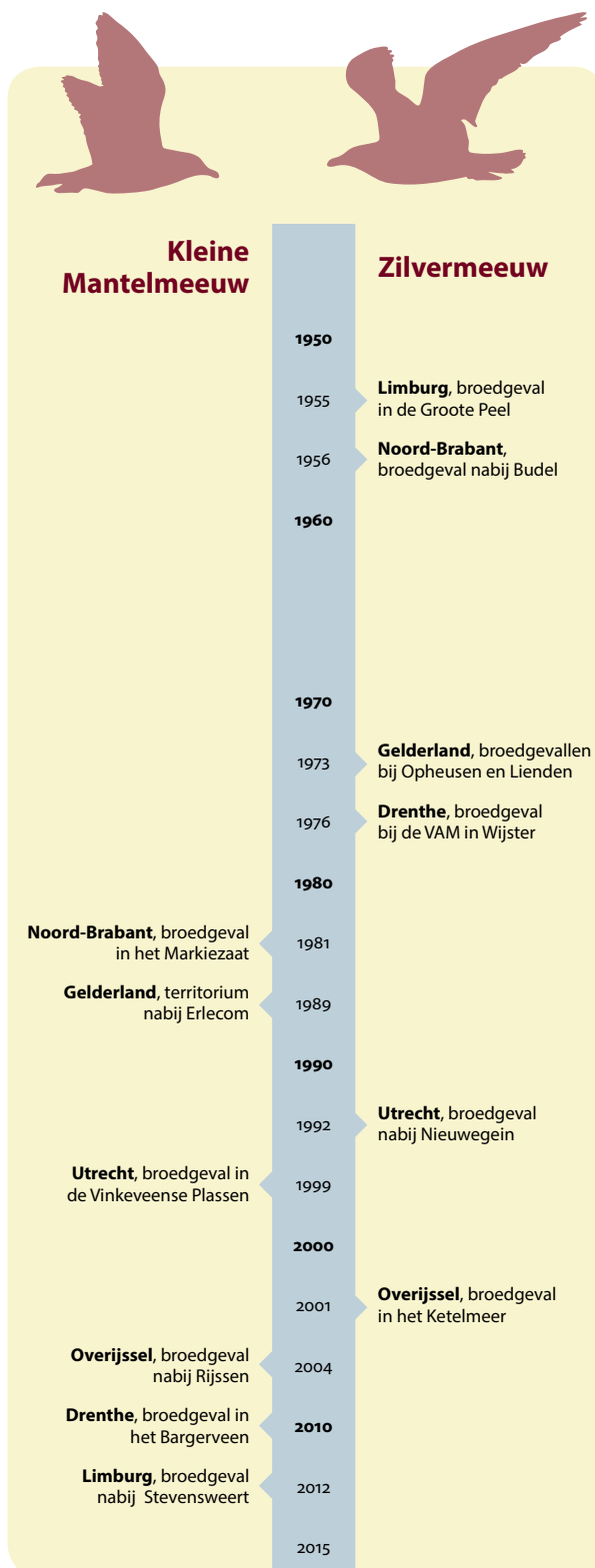
De focus van deze studie is de kolonisatie van het binnenland door de Kleine Mantelmeeuw en de Zilvermeeuw. De begrenzing van het binnenland is overeenkomstig met de provinciegrenzen. Hiervoor is gekozen vanwege de in regionale avifauna's, bij vogelwerkgroepen en bij de verschillende Sovon-districten gehanteerde begrenzingen. Er is gekeken naar de provincies Noord-Brabant, Limburg, Utrecht, Gelderland, Overijssel en Drenthe. Vanwege de verbondenheid met de Delta zijn delen in het westen van Noord-Brabant buiten beschouwing gelaten. De begrenzing is overgenomen uit Strucker *et al.* (2016) en naar het noorden toe doorgetrokken langs de A27 (figuur 2).

RESULTATEN

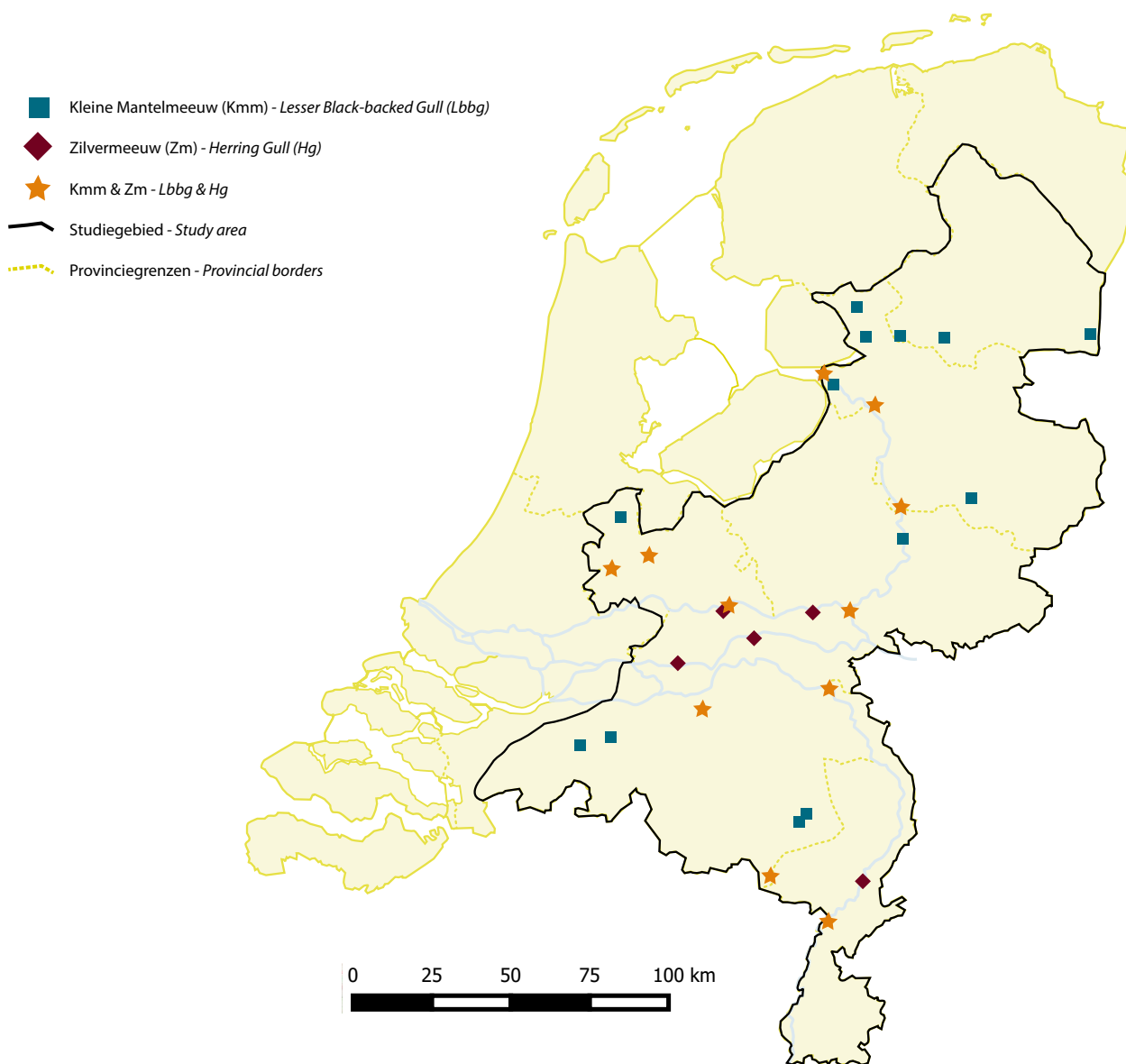
Historisch verloop tot 2000

De eerste Zilvermeeuwen

In de tweede helft van de 20ste eeuw kwamen de eerste Zil-

Figuur 1. Een tijdlijn met de eerste broedgevallen van Kleine Mantelmeeuwen en Zilvermeeuwen per provincie. *Timeline with the first breeding attempts per province for Lesser Black-backed Gulls and Herring Gulls.*

Figuur 2. Het studiegebied en de ligging van de kolonies van Kleine Mantelmeeuwen en Zilvermeeuwen in Nederland in de periode 2000-15. *The study area and locations of colonies of Lesser Black-backed Gulls and Herring Gulls in the Netherlands between 2000 and 2015.*

Tabel 1. Aantal broedende meeuwenparen op de eilanden in het Ketelmeer. Er zijn geen tellingen uitgevoerd in 2002 en 2003. *The number of gull breeding pairs on islands at the Ketelmeer. No counts were conducted in 2002 and 2003.*

soort species	2001	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kleine Mantelmeeuw <i>Lesser Black-backed Gull</i>	0	8	33	60	27	92	32	34	19
Zilvermeeuw <i>Herring Gull</i>	1	55	150	110	245	167	140	14	21
Mengparen Geelpootmeeuw x Zilvermeeuw <i>mixed pairs Yellow-legged Gull x Herring Gull</i>	0	0	0	0	2	0	0	0	0

vermeeuwen tot broeden in het binnenland. Vrijwel altijd was dit in kolonies van Kokmeeuwen (*Chroicocephalus ridibundus*). Dit was onder ander het geval in de Groote Peel L/ NB in 1955, 1962 en 1972 (van Seggelen 1999), in Budel-Dorplein NB vanaf 1956 tot midden jaren negentig (van Erve *et al.* 1967, Hustings *et al.* 2006) en vlakbij Erlecom Gld in 1990 (van Hoorn 1986, Faunawerkgroep Gelderse Poort 2002). Uit het oosten van Noord-Brabant werd ook een alarmerend paar Zilvermeeuwen gemeld in de kokmeeuwenkolonie te Lage Mierde NB in 1966 (van Erve *et al.* 1967).

Alleen in Budel-Dorplein werd door Zilvermeeuwen langdurig gebroed en was er sprake van een kleine kolonie. Op het hoogtepunt in 1989 waren er 15 broedparen (Hustings *et al.* 2006). In de daaropvolgende jaren nam het aantal broedparen af tot vijf in 1994-95 (Poelmans & van Diermen 1997). In 1996-97 werd er niet gebroed en in 1998-99 nog slechts door enkele paren.

Andere territoria van Zilvermeeuwen binnen kokmeeuwenkolonies werden vastgesteld nabij Vinkeveen Ut in de jaren 1992-94 en 1999 (Abel *et al.* 1999, Sovondatabase) en bij Bergen L in 1998 (Hustings *et al.* 2006). In Vinkeveen betrof het één territorium, nesten werden niet vastgesteld. In Bergen betrof het twee paren Zilvermeeuwen die enige tijd boven de kokmeeuwenkolonie aanwezig waren, maar broeden werd niet geconstateerd (Hustings *et al.* 2006).

Naast de broedgevallen tussen de Kokmeeuwen waren er in 1973 twee losse broedgevallen in de Maneswaard bij Opheusden Gld en in de Middelwaard nabij Lienden Gld (Leys *et al.* 1993). Tevens werd op het terrein van de vuilverwerker V.A.M te Wijster Dr in 1976 een nest met drie eieren aangetroffen, dit betreft het eerste en enige broedgeval van de Zilvermeeuw in Drenthe. In 1975 en 1980 werden op dezelfde locatie twee tot vier alarmerende Zilvermeeuwen waargenomen, maar er werd geen nest vastgesteld (van Dijk *et al.* 1982). Andere losse broedgevallen van Zilvermeeuwen werden vastgesteld in de zandafraving Rijkerswoerd nabij Arnhem Gld in 1991, op het sluiseland in Driel Gld in 1999 en twee paren in 1992 bij IJsselstein Ut (Abel *et al.* 1999).

De eerste Kleine Mantelmeeuwen

Op alle locaties waar in de 20ste eeuw door Kleine Mantelmeeuwen werd gebroed, werd in dezelfde periode ook door Zilvermeeuwen gebroed. Het eerste territorium van de Kleine Mantelmeeuw binnen het studiegebied werd vastgesteld in 1989. Dit was het geval in de kokmeeuwenkolonie nabij Erlecom. In de periode 1989-94 werden maximaal twee baltsende paren waargenomen, waarbij in 1992 ook daadwerkelijk nesten werden aangetroffen. In Budel-Dorplein werd er één paar Kleine Mantelmeeuwen vastgesteld in de jaren 1991-92 en 1999 (Poelmans & van Diermen 1997, Sovondatabase). In Vinkeveen Ut betrof het eveneens één paar Kleine Mantelmeeuwen in 1999.

Recente ontwikkelingen, de periode 2000-2015

Pas na de eeuwwisseling namen beide aantallen meeuwen toe in het binnenland en dan met name de Kleine Mantelmeeuw. In de figuren 3 en 4 zijn de aantallen broedvogels per provincie weergegeven.

Drenthe

Na de eeuwwisseling werden geen waarnemingen gedaan van broedende Zilvermeeuwen in Drenthe.

De Kleine Mantelmeeuw kwam pas in 2010 tot broeden in Drenthe. Dit eerste broedgeval werd ontdekt in het Bargerveen aan de rand van een kolonie Kokmeeuwen. Ondanks dat er toentertijd twee jongen werden gezien, heeft het paar in de daaropvolgende jaren niet meer gebroed in het gebied (G. Bril, E. Bloeming). In 2014 werden op twee locaties in Drenthe broedende Kleine Mantelmeeuwen vastgesteld: in Meppel betrof het één paar op een dak tussen een kolonie Visdieven *Sterna hirundo* (Vogelwerkgroep Vliegvlug 2014a, 2014b), een ander paar werd waargenomen bij Zandgat Oshaar in de gemeente De Wolden. Of er op deze locaties in 2015 ook broedende Kleine Mantelmeeuwen waren, is onbekend.

Overijssel

In 2001 werd op één van de eilanden in het Ketelmeer één paar Zilvermeeuwen vastgesteld (tabel 1), dit betreft het eerste broedgeval van Zilvermeeuwen in Overijssel. In 2002-03 ontbraken de gegevens, maar in 2004 werd in het Ketelmeer ook het eerste broedgeval van de Kleine Mantelmeeuw voor Overijssel bekend (tabel 1). In de periode 2002-06 werden meerdere nieuwe eilanden aangelegd (Locourant 2011) waarop zich een kolonie vestigde. Op het hoogtepunt in 2007 bestond de kolonie uit 27 paren Kleine Mantelmeeuwen, 245 paren Zilvermeeuwen, en een tweetal mengparen van Zilvermeeuw met Geelpootmeeuw *L. michaellis*, een soort die sinds 1985 in ons land als broedvogel voorkomt. Hybridisatie is een fenomeen dat bij areaaluitbreiding vaker voorkomt bij meeuwen (van Swelm 1998). Na 2007 volgde een dalende trend en in 2012 werd er niet meer gebroed door beide meeuwen op de locatie als gevolg van successie van de vegetatie op de eilanden.

Het duurde tot 2009 voordat er een nieuwe broedlocatie werd ontdekt, ditmaal werd in het havengebied van Deventer één paar Kleine Mantelmeeuwen ontdekt waarvan drie jongen geringd konden worden (tabel 2). Gedurende het broedseizoen van 2013 vond op het desbetreffende dak, waar ook gebroed werd door Kokmeeuwen en Visdieven, verstoring plaats middels een opblaasbare vogelverschrikker en geluidsnabootsing. Aanvullend werd het dak gereinigd in de winter van 2013-14 waarna de Kleine Mantelmeeuw, evenals de Kokmeeuw, zo goed als verdween uit het havengebied. Voor de Kleine Mantelmeeuw geldt dat er verplaatsing en verspreiding heeft opgetreden (Schermerhorn 2014). De Zil-

soort species	2009	2012	2013	2014	2015
Kleine Mantelmeeuw <i>Lesser Black-backed Gull</i>	1	7-8	≥6	13	9-10
Zilvermeeuw <i>Herring Gull</i>	0	0	1(?)	1-3 (?)	2-3

Tabel 2. Aantal broedparen van Kleine Mantelmeeuwen en Zilvermeeuwen op de daken in het havengebied van Deventer. In 2010 en 2011 zijn geen tellingen uitgevoerd. *The number of breeding pairs of Lesser Black-backed Gulls and Herring Gulls on roofs of buildings at the industrial site in Deventer. No counts were conducted in 2010 and 2011.*

vermeeuw had in 2015 pas zijn eerste zekere broedgevallen in het havengebied van Deventer (tabel 2). Voor 2015 betrof het slechts sterke vermoedens.

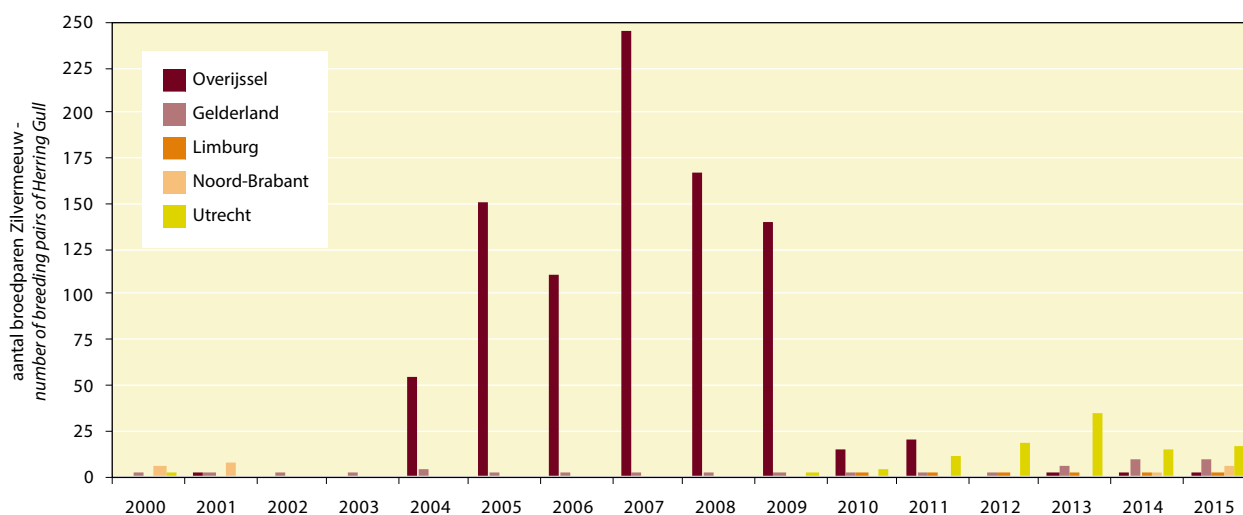
Eveneens in 2009 werd verder stroomafwaarts langs de IJssel in de Haatlandhaven bij Kampen een kleine grondkolonie ontdekt van twee paren Kleine Mantelmeeuwen. In 2010 steeg het aantal paren naar 18. In 2011 werd de locatie bebouwd, waardoor de kolonie waarschijnlijk is verdwenen. Gegevens over tellingen na 2010 ontbreken (Nagtegaal 2013). Wel bestaat het vermoeden dat er recentelijk weer gebroed werd. Tijdens het broedseizoen van 2016 zijn er indicatieve waarnemingen gedaan van broedende Kleine Mantelmeeuwen en Zilvermeeuwen op één van de daken in de haven (J. Nagtegaal).

In 2013 werden op twee locaties in Zwolle broedende meeuwen vastgesteld. Op de eerste locatie, bedrijventerrein de Marslanden, betrof het slechts een éénmalig broedgeval van de Zilvermeeuw waarvan één jong werd geringd. De tweede locatie, bedrijventerrein Voorst, werd ook in 2014-15 gebruikt door drie paren Kleine Mantelmeeuwen (B. Zwinselham).

Er bestaan geen locaties met enkel broedende Zilvermeeuwen in Overijssel. Broedlocaties met alleen Kleine Mantelmeeuwen wel: in 2004-05 werd voor het eerst door één paar Kleine Mantelmeeuwen gebroed tussen de Kokmeeuwen in het Elsenerveld bij Rijssen, dat na 2005 werd verlaten als gevolg van verdroging van dit hoogveen-restant (Berg *et al.* 2012). In 2014 werden nieuwe broedlocaties ontdekt in de Weerribben en de Wieden, alwaar in beide gebieden door één paar Kleine Mantelmeeuwen werd gebroed. Alleen in de Weerribben werd ook in 2015 gebroed door één enkel paar (H. Plat, J. Bredenbeek).

Gelderland

In Gelderland gaat het vooral om losse broedgevallen van Zilvermeeuwen en Kleine Mantelmeeuwen, waarbij alleen in Arnhem sprake was van een kleine kolonie van beide meeuwensoorten. Op één van de daken van het Industriepark Kleefse Waard (IPKW) werd in 2002 één paar Zilvermeeuwen ontdekt (Schoppers 2005). Exact 10 jaar later, in 2012, werd op hetzelfde dak ten minste één jong van een Zilvermeeuw

Figuur 3: De aantalsontwikkeling van broedende Zilvermeeuwen in het binnenland, verdeeld per provincie. *The number of inland breeding Herring Gulls per year, separated by province.*

waargenomen. Op basis van tellingen in de daaropvolgende jaren bleek de kolonie te bestaan uit ca. 18 tot 26 broedparen van Zilvermeeuwen en Kleine Mantelmeeuwen. De exacte aantallen zijn niet bekend, wel is duidelijk dat de Kleine Mantelmeeuw in de meerderheid was (J. Nagtegaal). Verder bestaat het sterke vermoeden van een recente kolonie in Harderwijk op een dak in de Lorentzhaven. De kolonie werd in 2016 geschat op een tiental paren Kleine Mantelmeeuwen en ca. vijf Zilvermeeuwen (J. Nagtegaal).

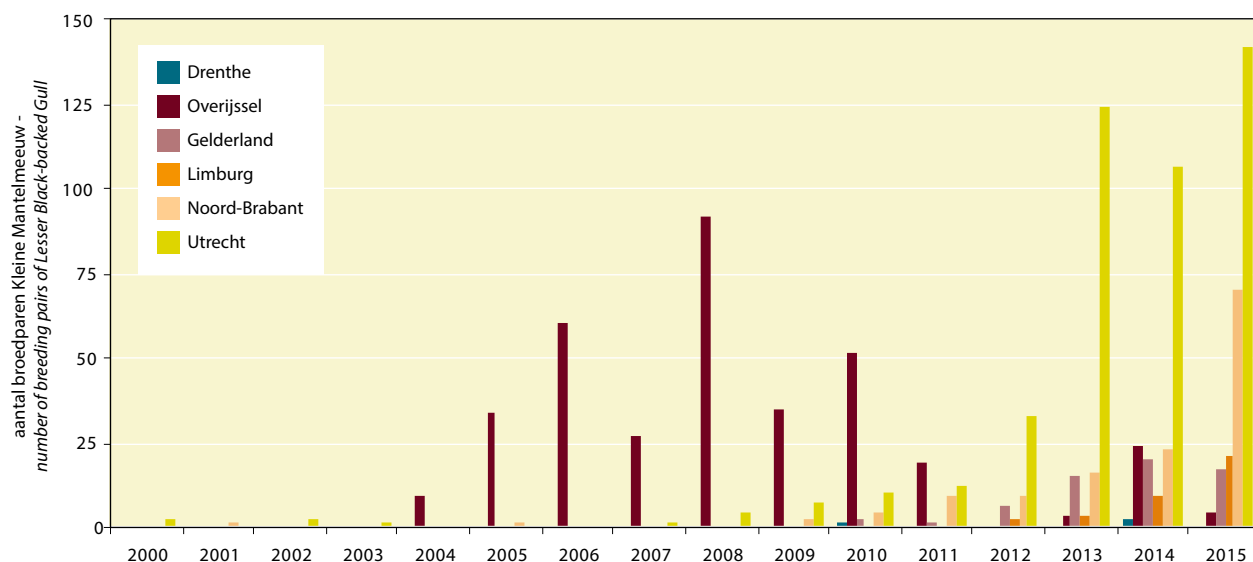
Op het sluseiland bij Driel werd van 1999-2009 jaarlijks gebroed door één tot twee paar Zilvermeeuwen. Over het aantal broedparen in 2007 is enige onduidelijkheid, zo werden twee (Sovon-database), vier (van Dijk *et al.* 2009) en zes broedparen (Sovon 2011a) waargenomen, waarbij onduidelijk is of het aantal van zes paren betrekking heeft op alleen Driel. Net als in Driel werden alleen broedende Zilvermeeuwen waargenomen in de Cropsche Waard nabij Haaften (2000: één broedpaar) en in de uiterwaarden bij Beneden-Leeuwen (één broedpaar in 2004, 2006, 2008 en 2010; Sovon 2011a). Daarnaast werd in 2014 en 2015 op eilandjes in het recreatiegebied 'het eiland van Maurik' gebroed door respectievelijk één paar en twee paren Zilvermeeuwen, waarschijnlijk waren deze vogels afkomstig van de kolonie op het sluseiland bij Amerongen Ut. Op deze eilandjes werd in 2014 ook gebroed door een zuiver paar Geelpootmeeuwen, dat in 2015 niet werd waargenomen (Buijs & Gelderblom 2015).

Naast locaties met alleen Zilvermeeuwen werden er op één locatie in Gelderland alleen broedende Kleine Mantelmeeuwen waargenomen. In Zutphen werd in 2010 één paar

vastgesteld in een kolonie Visdieven. Na de afwezigheid van het paar in 2011 (Sovon 2011b), werd er van 2012 tot 2015 jaarlijks gebroed door twee paren. Daarnaast waren er sterke aanwijzingen van regelmatig broedende Kleine Mantelmeeuwen op daken in de wijk Wolfskuil in Nijmegen (Nagtegaal 2013, Nagtegaal & Gielen 2015).

Limburg

Net als in Drenthe is het aantal locaties waar door Zilvermeeuwen en Kleine Mantelmeeuwen werd gebroed zeer beperkt: er zijn broedgevallen bekend op slechts twee locaties. Op een eilandje in de Stevol-plas nabij Stevensweert werd door beide soorten gebroed. Het eerste broedgeval op deze locatie was in 2012 toen twee nesten van de Kleine Mantelmeeuw werden aangetroffen in de kokmeeuwenkolonie. Beide paren waren toen niet succesvol. In de daarop volgende jaren nam het aantal nesten van de Kleine Mantelmeeuw toe van drie in 2013 naar negen in 2014 en naar 21 in 2015. In 2013 werd op deze locatie door twee paren Zilvermeeuwen een broedpoging ondernomen, beide paren waren niet succesvol en werden in 2014 niet teruggezien. In 2015 werd gebroed door een Zilvermeeuw, haar man betrof een Geelpootmeeuw waardoor sprake was van een mengpaar. Dit paar heeft alle drie hun jongen grootgebracht (Nagtegaal & Voesten 2013, J. Nagtegaal). De andere broedlocatie in Limburg betrof een klein zandeiland in de Asseltse Plas, hier werd in de periode 2010-15 jaarlijks door één paar Zilvermeeuwen gebroed. In alle jaren werden zeer waarschijnlijk eieren gelegd, maar verdween het nest als gevolg

Figuur 4: De aantalsontwikkeling van broedende Kleine Mantelmeeuwen in het binnenland, verdeeld per provincie. *The number of inland breeding Lesser Black-backed Gulls per year, separated by province.*

van toenemende recreatiedruk of door het verwijderen van vuil en vegetatie op het eiland door onbekenden (W. Vergoossen).

Noord-Brabant

Na de eeuwwisseling veranderde de situatie sterk in Noord-Brabant. In 2000 en 2001 werd rondom Budel nog gebroed bij plas De Hoort door respectievelijk vijf en acht paren Zilvermeeuwen. In 2001 broedde er tevens op deze locatie één paar Kleine Mantelmeeuwen. In 2012 werd een nest van Kleine Mantelmeeuwen aangetroffen op het bedrijfsterrein van de zinkfabriek Nyrstar in Budel (W. Beeren).

De tweede locatie waar beide soorten tot broeden kwamen, was in Den Bosch (tabel 3). In 2009 werd het eerste broedpaar Kleine Mantelmeeuwen vastgesteld op een dak op bedrijventerrein De Herven. In de jaren daarop waren er ook vestigingen van Kleine Mantelmeeuwen op nog twee andere bedrijventerreinen in Den Bosch, namelijk De Rietvelden en De Brand. Na meerdere jaren met alleen Kleine Mantelmeeuwen volgde in 2014 het eerste broedgeval van de Zilvermeeuw op De Rietvelden. Op de verschillende bedrijventerreinen maakten de meeuwen gebruik van meerdere panden. Voor een deel betrof het broedgevallen op daken met Visdieven, maar er waren ook meerdere daken waar alleen Kleine Mantelmeeuwen en Zilvermeeuwen tot broeden kwamen. De achteruitgang in het aantal broedparen Kleine Mantelmeeuwen op het industrieterrein De Rietvelden in 2012 werd veroorzaakt door werkzaamheden aan het dak waarbij het grind vervangen werd door bitumen (Rahder 2012, 2015).

Een gemengde kolonie werd in 2015 ontdekt en betrof een kleine gemengde dakkolonie in Cuijk van minimaal vijf paren Kleine Mantelmeeuwen en één paar Zilvermeeuwen

(G.J. Caspers). Het vermoeden bestaat dat ook in 2013-14 op deze locatie werd gebroed (Nagtegaal & Gielen 2015). Over de vierde locatie, Roosendaal, waar beide soorten broedden zijn vrijwel geen details bekend. Na 2010 broedden er waarschijnlijk Kleine Mantelmeeuwen en Zilvermeeuwen, maar gegevens over de exacte jaren ontbreken (R.J. Buijs, B. van Dam).

Recente locaties met alleen broedende Zilvermeeuwen in Noord-Brabant zijn onbekend, daarentegen zijn er wel drie broedlocaties bekend met alleen Kleine Mantelmeeuwen. Het eerste geval was in 2005 toen tussen de Kokmeeuwen op de Emerput in Breda gebroed werd door één paar Kleine Mantelmeeuwen, dat na dit jaar niet meer terugkeerde (van Iersel *et al.* 2009). Andere broedgevallen waren in Asten en Someren, beide in 2012. Op deze twee locaties ging het om drie paren Kleine Mantelmeeuwen op daken, waarbij minimaal één paar succesvol was in het grootbrengen van jongen. De vestiging in Someren bleek eenmalig. In Asten nam het aantal na 2012 langzaam af met respectievelijk drie, één en één broedparen voor de jaren 2013-15. De laatste nieuwe locatie werd ontdekt in 2015. Het betrof één paar Kleine Mantelmeeuwen met jongen op een dak in Oosterhout (S. Elzeman).

Utrecht

Naast de verschillende losse broedgevallen in de vorige eeuw werd in 2007 op een dak op het industrieterrein Lage Weide in de stad Utrecht de basis gelegd voor de eerste grotere kolonie van grote meeuwen binnen de provinciegrenzen (tabel 4). Op dit dak werd al sinds de begin jaren negentig gebroed door Visdieven en sinds 2006 ook door Kokmeeuwen. In 2007 broedde voor het eerst op deze locatie één paar Kleine Mantelmeeuwen (Poot 2008). Tot en

Tabel 3. Aantal broedparen van Kleine Mantelmeeuwen en Zilvermeeuwen op daken van industrieterreinen in Den Bosch. *The number of breeding pairs of Lesser Black-backed Gulls and Herring Gulls on the roofs of three industrial sites in Den Bosch.*

soort <i>species</i>	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
De Herven							
Kleine Mantelmeeuw <i>Lesser Black-backed Gull</i>	1	1	1	0	3	12	52
Zilvermeeuw <i>Herring Gull</i>	0	0	0	0	0	0	4
De Rietvelden							
Kleine Mantelmeeuw <i>Lesser Black-backed Gull</i>	0	2	7	3	6	6	9
Zilvermeeuw <i>Herring Gull</i>	0	0	0	0	0	1	1
De Brand							
Kleine Mantelmeeuw <i>Lesser Black-backed Gull</i>	0	0	0	0	3	4	2

Tabel 4. Aantal broedparen van Kleine Mantelmeeuwen en Zilvermeeuwen op één dak van industrieterrein Lage Weide in Utrecht. In 2011 en 2012 zijn geen tellingen uitgevoerd. *The number of breeding pairs of Lesser Black-backed Gulls and Herring Gulls on one roof at the industrial site Lage Weide in Utrecht. No counts were conducted in 2011 and 2012.*

soort species	2007	2008	2009	2010	2013	2014	2015
Kleine Mantelmeeuw <i>Lesser Black-backed Gull</i>	1	2	2	4	60	64	58
Zilvermeeuw <i>Herring Gull</i>	0	0	2	2	5	1	3

Tabel 5. Aantal broedende meeuwenparen in de kolonie op sluiseland Amerongen. In 2009 zijn er geen tellingen uitgevoerd, en de exacte aantallen in 2010 zijn onbekend. *Total number of gull breeding pairs in the colony on the island Amerongen. No counts were conducted in 2009 and the exact numbers in 2010 are unknown.*

soort species	2008	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Kleine Mantelmeeuw <i>Lesser Black-backed Gull</i>	0	>1	8	25-30	50-70	35-45	70-80
Zilvermeeuw <i>Herring Gull</i>	0	>1	8	15-20	25-30	10-15	10-15
Geelpootmeeuw <i>Yellow-legged Gull</i>	0	0	0	0	0	1	0
Mengparen Zilvermeeuw x Geelpootmeeuw/Pontische Meeuw <i>Mixed pairs of Herring Gull x Lesser Black-backed Gull/Caspian Gull</i>	0	0	2	2	5	2	3

met 2010 is de kolonie klein gebleven en was er nauwelijks sprake van een toename. In 2011 en 2012 werd niet geteld en bij de volgende telling in 2013 bleek de kolonie gegroeid tot ruim 60 broedparen, bijna overwegend Kleine Mantelmeeuwen. Deze situatie is tot in 2015 zo gebleven. In 2016 is de kolonie verloren gegaan als gevolg van sloop (M. Poot).

Een tweede kolonie ontwikkelde zich op het sluiseland nabij Amerongen waarbij in 2010 voor het eerst broedende Zilvermeeuwen en Kleine Mantelmeeuwen werden waargenomen. Exacte aantallen uit 2010 ontbreken helaas (Ottens 2012). Vanaf 2011 werd de kolonie jaarlijks systematisch geteld (tabel 5). In deze kolonie hebben ook broedgevalen plaatsgevonden van Geelpootmeeuwen en Pontische Meeuwen *L. cachinnans*, dit gebeurde vooral als mengparen met Zilvermeeuwen.

De derde grote kolonie binnen de grenzen van de provincie Utrecht ligt in Woerden en werd vermoedelijk pas enkele jaren na de stichting ervan ontdekt in 2012. In totaal zouden er ca. 50 nesten aanwezig zijn geweest van zowel Kleine Mantelmeeuwen als Zilvermeeuwen (P. Wink). In de daaropvolgende jaren werd helaas nooit een goede telling uitgevoerd. De kolonie was in elk geval tot 2015 nog altijd (deels) aanwezig, ondanks maatregelen om overlast te beperken (J. Nagtegaal).

In 2000 werd nog slechts éénmalig in de Vinkeveense Plassen gebroed door één paar Zilvermeeuwen. Kleine Mantelmeeuwen werden op deze locatie in 2000, 2003, 2007 en 2008 vastgesteld met steeds één territorium, terwijl het in 2002 zou gaan om twee broedparen. Het is niet duidelijk of in de tussenliggende jaren niet werd geteld, of dat er niet gebroed werd (Stoopendaal 2005). Een andere locatie waar in 2000 gebroed werd door Kleine Mantelmeeuwen was Polder Botshol nabij Abcoude, hier betrof het één paar, waarna in de periode van 2008-10 jaarlijks op deze locatie gebroed werd (Natuurmonumenten Beheereenheid Vechtplassen 2009, 2010, 2011). In Reservaat Demmerik nabij Demmerik werd eveneens voor het eerst gebroed door Kleine Mantelmeeuwen, in 2009-10 betrof het drie paren en in 2011 vier paren.

DISCUSSIE

Regionale/provinciale ontwikkelingen

De toename van Kleine Mantelmeeuwen vlakt in Nederland al sinds de eeuwwisseling af, terwijl ze in het binnenland recent pas een (lichte) toename laten zien. De sporadische

Martin Poot

Dakkolonie met voornamelijk Kleine Mantelmeeuwen, Lage Weide, Utrecht, 12 juni 2013. Deze kolonie ging in 2016 verloren omdat het pand gesloopt werd. Colony with mainly Lesser Black-backed Gulls on a roof in Utrecht. This colony vanished in 2016 when the building was demolished.

broedgevallen in de 20ste eeuw zijn wat dat betreft incidenteel te noemen. Waar eerder altijd gebroed werd in kolonies met Zilvermeeuwen komen Kleine Mantelmeeuwen nu ook tot broeden op locaties zonder Zilvermeeuwen. Zilvermeeuwen waren in de 20ste eeuw wat structureler aanwezig in het binnenland en er waren meerdere losse broedgevallen, tegenwoordig worden nagenoeg alle broedgevallen gedocumenteerd uit gemengde kolonies.

In de periode 2000-10 springt de piek in Overijssel in het oog. Deze toename van aantallen broedparen Kleine Mantelmeeuwen en Zilvermeeuwen werd veroorzaakt door de aanwezigheid van een kolonie op de destijds aangelegde eilanden in de IJsselmonding, maar mede als gevolg van het bebost raken van deze eilanden is de kolonie momenteel verdwenen. Na 2010 was er in bijna alle provincies sprake van een toename van het aantal broedlocaties en/of broedparen, met name van Kleine Mantelmeeuwen.

Hoe de landelijke stabilisatie van Kleine Mantelmeeuwen zich verhoudt tot de toename in het binnenland blijft gissen. Duidelijk is wel dat er steeds meer geluiden zijn van overlast in de randstad en dat de kolonies in de havens steeds vaker te maken krijgen met verstoringen als gevolg van bebouwing. Mogelijk dat verstoorde vogels zich elders gevestigd

hebben. Zilvermeeuwen laten in veel mindere mate een toename zien in het binnenland, en het verhoudingsgewijs hoge aantal mengparen, met name met Geelpootmeeuwen, is opvallend te noemen. Gezien de halvering van het aantal broedparen sinds de negentiger jaren zou de Zilvermeeuw niet misplaatst staan op de Rode lijst. Het ontbreken van deze soort op die lijst komt waarschijnlijk omdat de aantallen in de jaren vijftig (het referentiejaar) onnatuurlijk laag waren als gevolg van de grootschalige vervolging.

De toename van de Kleine Mantelmeeuw, ten opzichte van de afname van de Zilvermeeuw, heeft mogelijk te maken met de ecologische verschillen tussen beide meeuwen. Kleine Mantelmeeuwen zijn trekvogels, maar ze zijn ook opportunistischer dan Zilvermeeuwen. Daar waar Zilvermeeuwen voorheen vaak te vinden waren op (veelal gesloten) vuilnisbelten, zijn Kleine Mantelmeeuwen naast deze vuilnisbelten ook te vinden in weilanden en akkers. Voor voedselvluchten kunnen zij honderden kilometers per dag vliegen (Camphuysen *et al.* 2008).

Een doorkijkje naar de toekomst

Wat de toekomst brengt is zelden goed te voorspellen. Met de gegevens uit 2016-18 proberen we een inkijk te geven in

Erwin Goutbeek

Jongen van Kleine Mantelmeeuwen op een dak in Dalfsen, 21 juli 2017. *Pulli of Lesser Black-backed Gull on a roof in Dalfsen.*

mogelijke ontwikkelingen in de toekomst. Het geschetste beeld is niet volledig, maar wel indicatief. Momenteel laat de Kleine Mantelmeeuw in het binnenland nog steeds een toename zien, terwijl de Zilvermeeuw ver achterblijft.

Kleine Mantelmeeuw

In de periode 2016-18 zijn er meer kolonies bijgekomen dan verdwenen. Twee kolonies die verloren zijn gegaan, zijn de kolonies in Utrecht en in Cuijk NB. De kolonie in Utrecht is versnipperd geraakt als gevolg van de sloop van het pand, echter in 2016 kon *ca.* de helft van de broedvogels uit 2015 teruggevonden worden op omliggende panden. De kolonie in Cuijk is verloren gegaan vanwege een brand tijdens het broedseizoen in 2016. Toch hebben enkele paren direct na de brand een tweede broedpoging ondernomen. In 2017 werd op de restanten en het naastgelegen parkeerterrein gebroed. Na het verwijderen van de restanten was het gedaan met de kolonie.

In de periode 2016-18 zijn ook verschillende nieuwe broedlocaties ontdekt, dit betreft in alle gevallen locaties waar niet door andere kolonievogels werd gebroed. Het gaat hierbij onder andere om individuele broedgevallen of kleine aantallen (minder dan vijf paren) in Apeldoorn Gld (P.

Lindeboom), Dalfsen Ov (E. Goutbeek), Breda NB (P. Bieren) en Venray L (P. Palmen, H. Alards). Grotere kolonies werden ook ontdekt, onder andere aan de oostkant van Utrecht. Hier waren al meerdere jaren aanwijzingen voor door de aanwezigheid van alarmerende en roepende Kleine Mantelmeeuwen gedurende het broedseizoen (H. Prinsen). Verder bestaat het vermoeden dat in Utrecht ondertussen ook op daken in de binnenstad wordt gebroed. Een andere kolonie werd in 2018 ontdekt in Veghel NB waar 60-80 paren Kleine Mantelmeeuwen broedden op een dak (R.J. Buijs). In Breda is in 2018 een tweede broedlocatie ontdekt, waarbij op twee daken door *ca.* 20 paren Kleine Mantelmeeuwen en maximaal vijf paren Zilvermeeuwen werd gebroed. Verder is de kolonie in Stevensweert gegroeid van 21 paren Kleine Mantelmeeuwen in 2015 naar 52 paren in 2018 (J. Nagtegaal). Binnen het studiegebied is het aantal broedparen Kleine Mantelmeeuwen gestegen van 254 in 2015 tot vermoedelijk meer dan 400 broedparen in 2018.

Gezien de reeds doorgemaakte stijging van het aantal broedparen Kleine Mantelmeeuwen, wordt niet verwacht dat er op korte termijn een afvlakking in deze toename van het aantal broedparen komt. Alle kolonies laten elk jaar een toename zien. In enkele kolonies in het binnenland keren

daarnaast steeds meer lokaal geboren jongen terug om te gaan broeden. Niet alleen de aantallen, maar ook het aantal broedlocaties zullen waarschijnlijk toenemen in de komende jaren omdat kustkolonies onder druk staan, vanwege het steeds beperkter worden van het voedselaanbod uit zee en de toenemende mate van verstoring van kolonies in de kustzone.

Zilvermeeuw

Landelijk neemt de Zilvermeeuw sterk af als broedvogel. In het binnenland is de trend niet anders. Terwijl de Kleine Mantelmeeuw op meerdere nieuwe locaties wordt vastgesteld, is de Zilvermeeuw na 2015 op slechts drie nieuwe locaties tot broeden gekomen. In de eerste plaats in de Kraaijenbergse plassen bij Linden NB, wat zeer waarschijnlijk vogels zijn afkomstig van de in Cuijk verloren gegane dakkolonie. De drie aanwezige nesten werden door recreanten moedwillig vernietigd (J. Houkes). Het tweede geval komt uit Dalfsen Ov waar in 2016 en 2017 op hetzelfde dak door Kleine Mantelmeeuwen werd gebroed. Het derde geval betreft één paar Zilvermeeuwen dat is vastgesteld tussen alle Kleine Mantelmeeuwen in de kolonie in Veghel (R.J. Buijs).

Nest van een mengpaar Geelpootmeeuw (man) en Zilvermeeuw (vrouw) op een van de daken op Industriepark Kleefse Waard in Arnhem, 20 mei 2016. Nest of a mixed pair Yellow-legged Gull (male) x Herring Gull (female) on a roof in Arnhem.

Hoewel de gegevens van 2016-18 beperkt zijn, lijkt op de meeste locaties het aantal broedende Zilvermeeuwen te zijn afgenomen of zelfs te zijn verdwenen. Deze trend, die gelijk is aan de periode 2000-15, geeft aanleiding om te vermoeden dat Zilvermeeuwen minder opportunistisch zijn dan Kleine Mantelmeeuwen. Zilvermeeuwen handhaven zich daarom mogelijk minder goed ver van de kust terwijl Kleine Mantelmeeuwen zich in het binnenland vol vreten op vuilstorten, steden en industriegebieden en zeker ook op akkers (Gyimesi *et al.* 2011) en daarmee mogelijk beter om kunnen gaan met het steeds wisselende voedselaanbod. Wat betreft de ontwikkelingen in 2016-18 is alleen bij de kolonie in Amerongen en in Stevensweert met zekerheid sprake van een toename. In Amerongen is het aantal gestegen tot 20-25 broedparen in 2017 (Buijs & Gelderblom 2017). Deze toename loopt parallel aan de toename van het aantal broedparen Kleine Mantelmeeuwen. In Stevensweert betreft het minimaal drie mengparen met Geelpootmeeuw en maximaal vijf paren Zilvermeeuw in 2018 (J. Nagtegaal).

Naast de factoren van verstoring en het schaarser worden van het voedselaanbod aan de kust speelt er met name bij Zilvermeeuwen een extra factor; hybridisatie. Het lijkt overigens meer een gevolg dan oorzaak. In meerdere kolonies zijn al mengparen aangetroffen met Geelpootmeeuwen of Pontische Meeuwen. Bijna stevast zijn de vrouwtjes van zulke mengparen Zilvermeeuwen. De oorzaak van de hybridisatie zal mogelijk komen door een gebrek aan soortegen partners. Wat daarvan exact de oorzaak is, blijft lastig te verklaren. Bij Zilvermeeuwen komen met name mannen terug naar de geboortekolonie, wellicht is dit bij Geelpootmeeuwen andersom? Duidelijk is wel dat hybridisatie geen positieve ontwikkeling is voor de Zilvermeeuwen als broedvogel.

Nieuwkomers: Geelpootmeeuw (sinds 1985) en Pontische Meeuw (sinds 2012)

De Geelpootmeeuw en de Pontische Meeuw zijn relatief nieuwe broedvogels voor Nederland. Direct langs de rivieren zijn beide soorten, als niet-broedvogel, periodiek al algemener dan Zilvermeeuwen.

De Geelpootmeeuw lijkt langzaam vaste voet aan de grond te krijgen als broedvogel in het binnenland. Naast de toenemende aantallen mengparen met Zilvermeeuwen is er in 2016-18 door zuivere paren gebroed in Stevensweert, Sambeek NB en Amerongen. Naast de bekende broedgevallen worden langs de rivieren steeds vaker adulte Geelpootmeeuwen gezien tijdens het broedseizoen, wat kan duiden op losse broedgevallen die nog niet ontdekt zijn.

De uitbreiding van het broedgebied van Pontische Meeuwen verloopt op Europees niveau veel sneller dan bij de Geelpootmeeuw. Toch is er in Nederland tot 2017 pas op vier locaties gebroed door Pontische Meeuwen: de kolonie op het sluiseland bij Amerongen, in de Kleine Gelderse Waard bij Aerdt Gld, in de Roetwaarden bij Den Nul Ov en in Lelystad

Fl. In Amerongen is in 2012 en 2013 gebroed door een man Pontische Meeuw met een vrouw Zilvermeeuw. In 2015 heeft in de Kleine Gelderse Waard het eerste zuivere paar gebroed voor Nederland. Uiteindelijk is het nest mislukt (Boele *et al.* 2017). In 2016 is dit paar kortstondig in het gebied aanwezig geweest (E. Ernens). In de Roetwaarden bij Den Nul was een zuiver broedpaar Pontische Meeuwen in 2016 evenmin succesvol. Na ca. 14 dagen broeden werd het nest verlaten (Schermerhorn 2017). Daarnaast heeft in 2016 een geringde Pontische Meeuw uit Polen (Groen P515) zich opgehouden in de kolonie in Cuijk. In 2017 heeft op het sluiseland Amerongen een zuiver paar Pontische Meeuwen zonder succes gebroed, daarnaast pleisterden een paartje adulte Pontische Meeuwen en een ongepaarde sub-adulte man voor langere tijd in de kolonie (Buijs & Gelderblom 2017).

Hoewel Geelpootmeeuwen anno 2018 als broedvogel talrijker zijn, is de verwachting dat de toename van broedparen van Pontische Meeuwen veel sneller zal gaan verlopen. De aantallen onvolwassen vogels in het binnenland nemen in rap tempo toe. Bij de gedocumenteerde broedgevallen zijn vogels met ringen waargenomen uit Polen. Nu de aantallen broedparen in Duitsland ook toenemen kan de eerste kolonie met meerdere paren binnen het studiegebied niet lang meer duren.

DANKWOORD

Graag willen we onze dank uitspreken aan het Vogeltrekstation voor het beschikbaar stellen van hun gegevens. Tot slot willen we de volgende personen bedanken voor hun input, aanvullende informatie en soms jarenlange monitoring van broedende meeuwen in het binnenland: H. Alards, W. Beeren, P. Bieren, E. Bloeming, J. Bredenbeek, G. Bril, R.J. Buijs, G.J. Caspers, B. van Dam, S. Elzeman, E. Ernens, J. Gijsbertsen, E. Goutbeek, J. Houkes, P. Lindeboom, P. Palmen, H. Plat, M. Poot, J. Rahder, W. Vergoossen, P. Wink en B. Zwinselham.

LITERATUUR

- Abel G., S. Braaksma, W. Stoopendaal, H.S. Lichtenbeld & L. de Buijn 1999. De vogels van Nieuwegein. Vogelwacht Utrecht, afdeling Nieuwegein/Usselstein e.o., Utrecht.
- Berg A.P., C.J.S. Aggenbach & M.F. Spek 2012. Natura 2000 -PAS voor Borkeld. Dienst Landelijk Gebied, Zwolle.
- Boele A., J. van Bruggen, F. Hustings, K. Koffijberg, J.W. Vergeer & T. van der Meij 2015. Broedvogels in Nederland in 2013. Sovon-rapport 2015/04. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Boele A., J. van Bruggen, F. Hustings, K. Koffijberg, J.W. Vergeer & T. van der Meij 2017. Broedvogels in Nederland in 2015. Sovon-rapport 2017/04. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Buijs R.J. & P.G. Gelderblom 2015. Memo 'Ringonderzoek gemengde meeuwenkolonie sluisencomplex Amerongen, Ringverslag sluisencomplex 2015'. Projectnummer 151403. Buijs Eco Consult B.V., Oud-Vossemeer.
- Buijs R.J. & P.G. Gelderblom 2017. Ringonderzoek grote meeuwen Stuwcomplex Amerongen, Rapportage 2017. Projectnummer 171128. Buijs Eco Consult B.V., Oud-Vossemeer.
- Camphuysen C.J., J. van Dijk, H. Witte & N. Spaans 2008. De voedselkeuze van Kleine Mantelmeeuwen en Zilvermeeuwen en andere indicaties die aanwijzingen geven over het ruimtegebruik van deze vogelsoorten in de Noord-Hollandse kustwateren. NIOZ-Rapport 2008-12. NIOZ Koninklijk Nederlands Instituut voor Zeeonderzoek, Den Burg.
- van Dijk A.J., J.H. Hilbrands, B.L.J. van Os & F. Smit 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
- van Dijk A., A. Boele, F. Hustings, K. Koffijberg & C. Plate 2009. Broedvogels van Nederland in 2007. Sovon-rapport 2009/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- van Erve F.J.H., H.K.M. Moller Pillot, A.B.L.M. Wittgen, S. Braaksma, W.H.Th. Knippenberg & V.F.M. Langenhoff 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen.
- Faunawerkgroep Gelderse Poort 2002. Vogels in de Gelderse Poort, deel 1 broedvogels 1960-2000. Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen e.o., Kartierergemeinschaft Salmorth, Vogelwerkgroep Arnhem e.o., NABU - Naturschutzstation Kranenburg, Naturschutzstation im Kreis Kleve e.V., Provincie Gelderland & Sovon Vogelonderzoek Nederland.
- van Hoorn O.M. 1986. Vogels van de Ooypolder. Vogelwerkgroep Rijk van Nijmegen en omstreken, Nijmegen.
- Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp 2006. Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.
- Gyimesi A., T.J. Boudewijn, M.J.M. Poot & R.J. Buijs 2011. Habitat use, feeding ecology and reproductive success of Lesser Black-backed Gulls breeding in Lake Volkerak. Rapport 10-234. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- van Iersel P., A. van der Sanden, H. van der Sanden & W. Veenhuizen 2009. Vogels van Breda. Van Ierland uitgeverij, Breda.
- Leys H.N., G.M. Sanders & W.C. Knol 1993. Avifauna van Wageningen en wijde omgeving. KNNV Vogelwerkgroep Wageningen, Wageningen.
- Locourant 2011. Interview met boswachter Egbert van Wijhe (SBB), <https://www.youtube.com/watch?v=xRrw6LJzzRU>
- Nagtegaal J. 2013. Kleine Mantelmeeuw (*Larus fuscus*) en Zilvermeeuw (*Larus argentatus*) als broedvogel in het binnenland. Een overzicht van alle huidige bekende broedplaatsen in Noord-Brabant, Limburg, Utrecht, Gelderland, Overijssel en Drenthe. Stagescriptie Hogeschool Van Hall Larenstein/Sovon, Velp/Nijmegen.
- Nagtegaal J. & R. Voesten 2013. Broedvogels van het eiland in de Stevolplas. Limburgse Vogels, Jaargang 13, editie 2013. Vogelstudiegroep Limburg, Natuurhistorisch Genootschap, Roermond.
- Nagtegaal J. & J. Gielen 2015. Kleine Mantelmeeuw - Digitale Avifauna. Vogelwerkgroep Nijmegen, Nijmegen.
- Natuurmonumenten Beheereenheid Vechtplassen 2009. Broedvogelinventarisatie Botshol, verslag 2008, publieksversie, Intern verslag van vrijwilligers.
- Natuurmonumenten Beheereenheid Vechtplassen 2010. Broedvogelinventarisatie Botshol, verslag 2009, publieksversie, Intern verslag van vrijwilligers.
- Natuurmonumenten Beheereenheid Vechtplassen 2011. Broedvogelinventarisatie Botshol, verslag 2010, publieksversie, Intern verslag van vrijwilligers.
- Nozeman C. 1797. Nederlandsche vogelen; volgens hunne huishouding, aert, en eigenschappen beschreeven. Alle naer 't leeven geheel nieuw en naauwkeurig getekend, in 't koper gebracht en natuurlijk gekoleurd door, en onder opzicht van Christiaan Sepp en Zoon. Derde Deel. J.C. Sepp en zoon boekverkoopers, Amsterdam.
- Ottens G. 2012. Pontische meeuwen en geelpootmeeuwen in Utrecht: een vergelijking. De Kruisbek 55: 15-19.
- Poelmans W. & J. van Diermen 1997. Broedvogels van Midden- en Oost-Brabant. Provincie Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch.
- Poot M. 2008. De eerste Kleine Mantelmeeuwen *Larus fuscus* broeden op een dak in Utrecht in 2007 en 2008. Sula 21: 36-17.

- Rahder J. 2012. Dakbroedende Visdieven in 's-Hertogenbosch in 2012. <https://www.sovon.nl/nl/content/dakbroedende-visdieven-%E2%80%99s-hertogenbosch-2012>.
- Rahder J. 2015. Dakbroedende meeuwen en visdieven in 's-Hertogenbosch in 2015. https://www.sovon.nl/sites/default/files/doc/PDF-jes/Dakbroeders_2015.pdf.
- Schermerhorn P. 2014. Broedende meeuwen en Visdieven in havengebied Deventer, overzicht 2014. De IJsvogel 79: 3-7.
- Schermerhorn P. 2017. Pontische Meeuw rukt op vanuit het oosten. De IJsvogel 86: 7-8.
- Schoppers J. 2005. Broedvogels van de Kleefsche Waard, Koningspley en IJsseloord in 2002. Vogelwerkgroep Arnhem e.o., Arnhem.
- van Seggelen C. 1999. Vogels van de Grootte Peel; Een eeuw avifauna in een veranderend hoogveenlandschap. Stichting Natuurpublicaties, Maastricht.
- Sovon 2011a. Zeldzame soorten en kolonievogels Grote rivieren in 2010. Sovon nieuws uit de provincie, Gelderland, Jaargang 2011, nr. 1. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Sovon 2011b. Voorlopige resultaten kolonievogels, zeldzame en schaarse soorten in de Achterhoek 2011. Sovon nieuws uit de provincie, Gelderland, Jaargang 2011, nr. 2. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Stoopendaal W. 2005. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Utrecht in 2004. Vogelwacht Utrecht, Utrecht.
- Strucker R.C.W., M.S.J. Hoekstein & P.A. Wolf 2016. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 2015. rapport RWS Centrale Informatievoorziening BM 16.06. Rijkswaterstaat Centrale Informatievoorziening, Lelystad.
- van Swelm N.D. 1998. Status of the Yellow-legged Gull *Larus michaellis* as a breeding bird in The Netherlands. Sula 12:199-202.
- Tanis J.J.C. 1963. De vogels van Terschelling. Fryske Akademy, Leeuwarden.
- Teixeira R.M. 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Vereniging tot behoud van natuurmonumenten, 's-Graveland.
- Vogelwerkgroep Vliegvlug 2014a. 08-06-2014 Nieuw soort broedvogel. Digitaal nieuwsbericht. <http://www.vliegvlugmeppel.nl/algemeen/106-nieuw-soort-broedvogel>
- Vogelwerkgroep Vliegvlug 2014b. 15-06-2014 Vervolg nieuwe broedvogel. Digitaal nieuwsbericht. <http://www.vliegvlugmeppel.nl/algemeen/107-vervolg-nieuwe-broedvogel>

Jeroen Nagtegaal, Tauw bv, Handelskade 37, 7400 AC Deventer; jeroen.nagtegaal@tauw.com

Joost van Bruggen, Sovon Vogelonderzoek Nederland, Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen; Joost.vanBruggen@sovon.nl

Inland colonisation by Lesser Black-backed Gulls *Larus fuscus* and Herring Gulls *L. argentatus*; an overview up to and including 2015

Lesser Black-backed Gulls and Herring Gulls are traditionally known as coastal birds in the Netherlands. In the second half of the 19th century Herring Gulls were also found breeding inland, while Lesser Black-backed Gulls started breeding inland from 1989 onwards. Both species were often found breeding in colonies of Black-headed Gulls *Chroicocephalus ridibundus*. From 2000 onwards, the number of breeding pairs of Lesser Black-backed Gulls and Herring Gulls in the study area increased slowly. Besides several breeding cases and small colonies, the first large colony was found in the province of Overijssel, with peak numbers in 2007 of 245 pairs of Herring Gulls and 27 pairs of Lesser Black-backed Gulls. Between 2010 and 2015 the number of breeding pairs and locations of Lesser Black-backed Gulls increased at a regional level. Several large colonies can be found in Den Bosch, Utrecht and Amerongen, with dozens of breeding pairs of Lesser Black-backed Gulls. In contrast to the regional

level, the number of Lesser Black-backed Gull breeding pairs at a national level has levelled out. The opposite is true for Herring Gulls, both on a regional and national level, Herring Gull breeding pairs are declining. What does this mean for the future? Inland breeding Lesser Black-backed Gulls have increased from 254 pairs in 2015, to at least 400 in 2018. It is expected that the number of breeding pairs will continue to increase in the near future, as well as their distribution. This is probably due to disturbance of coastal colonies and a decrease of marine food supply. Although Herring Gulls are faced with the same problems, the future looks less bright for this species. The number of breeding Herring Gulls is not increasing like that of Lesser Black-backed Gulls, rather it seems likely that they are decreasing. However, the numbers fluctuate too much to be certain. Also hybridisation may play an important role, mainly with species like Yellow-legged Gulls *L. michaellis* and Caspian Gulls *L. cachinnans*.